

Н. С. Скопенко,

д. е. н., професор, професор кафедри економіки праці та менеджменту, Навчально-науковий інститут економіки і управління, Національний університет харчових технологій

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4540-3455>

В. В. Резник,

аспірант кафедри економіки і права, Навчально-науковий інститут економіки і управління, Національний університет харчових технологій

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-0149-8282>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.16.108

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ ТА СУЧАСНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ НИМИ

N. Skopenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, National University of Food Technologies

V. Reznik,

Postgraduate student, National University of Food Technologies

THEORETICAL APPROACHES TO DEFINING INVESTMENT RISKS AND MODERN METHODS OF MANAGING THEM

Ризики є неодмінною частиною інвестування. В сучасних умовах динамічного розвитку світової економіки та фінансових ринків інвестування відіграє все більш важливу роль для забезпечення ефективної діяльності суб'єктів господарювання. Проте, будь-яке інвестування пов'язане з певними ризиками, які можуть призвести до втрати капіталу, недоотримання очікуваного прибутку або недосягнення соціальних та екологічних ефектів. Тому розуміння та оцінка інвестиційних ризиків є ключовим фактором прийняття ефективних інвестиційних рішень. В статті визначено сутність інвестиційних ризиків, наведена характеристика інвестиційних ризиків відповідно до їх класифікації. Наголошено, що дуальність ризику в інвестиціях відображає його подвійний характер, що включає як загрози, так і додаткові можливості. Представлені принципи управління ризиками Розглянуто основні методи управління ризиками, які дозволяють інвесторам знизити ймовірність втрат капіталу та підвищити шанси на отримання очікуваного прибутку.

Risks are an integral part of investing. In the current conditions of dynamic development of the global economy and financial markets, investing plays an increasingly important role in ensuring the efficient operation of business entities. However, any investment is associated with certain risks that can lead to loss of capital, failure to achieve expected returns, or failure to achieve social and environmental effects. Therefore, understanding and assessing investment risks is a key factor in making effective investment decisions.

Investment risks are defined as the likelihood of events that may negatively impact the value of investment capital or expected returns. The main types of investment risks include market risk, credit risk, operational risk, legal risk, and others.

The article defines the essence of investment risks, provides a characterization of investment risks according to their classification, and emphasizes that the duality of risk in investments reflects its dual nature, which includes both threats and additional opportunities. Principles of risk management are presented, which include: systematic approach: using comprehensive methods of risk assessment and management; transparency: ensuring openness and accessibility of information regarding investment risks; flexibility: the ability to adapt to changing market conditions and respond promptly to new risks; focus on long-term stability: concentrating on strategic goals and ensuring sustainable development of the investment portfolio.

The main risk management methods that allow investors to reduce the likelihood of capital losses and increase the chances of obtaining expected returns are discussed. These include: diversification: distributing investments among various assets or markets to reduce the risk of losses; insurance: using insurance products to protect against possible losses; hedging: using financial instruments (e.g., options, futures) to offset potential losses; monitoring and analysis: continuously analyzing market conditions and the financial state of investments to timely identify and respond to risks.

Thus, a detailed understanding and application of these methods and principles help investors better navigate the complex market conditions and ensure the stability of their investments.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний ризик, управління ризиками, аналіз ризиків, методи управління ризиками.

Key words: investment, investment risk, risk management, investment decision making, investment efficiency, risk analysis, investment regulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Формування конкурентоспроможної національної економічної системи є ключовим елементом для будь-якої держави. Реалізація економічних завдань потребує значних матеріальних і нематеріальних ресурсів, що здебільшого не вдається забезпечити власними фінансовими можливостями. Це призводить до необхідності залучення інвестицій. Для успішності інвестиційної діяльності вітчизняним підприємцям необхідно вирішувати проблеми створення ефективних систем передбачення та управління інвестиційних ризиків беручи до уваги міжнародний досвід.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Існує значна кількість сучасних досліджень, присвячених інвестуванню та інвестиційним ризикам. Проблеми інвестиційних ризиків та їх вплив на прийняття інвестиційних рішень досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема О.М. Іванов, А.Ф. Шаргородський, О.В. Співак, О.В. Петренко, С.В. Ковальчук, Д. Канеман, С. Файн, Н. Грунберг, Ф. Модільяні, М. Лендсмен, А. Брандт та інші. Проте, актуальність даної теми не зменшується, адже ринкові умови постійно змінюються, а з ними й виникають нові ризики. Крім того, багато інвесторів не володіють достатньою інформацією про інвестиційні ризики, що може призвести до прийняття необдуманих рішень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою даної статті є обґрунтування сутності інвестиційних ризиків та розкритті змісту управління ними з метою підвищення ефективності інвестиційної діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В сучасних умовах розвиток економіки неможливо без інвестування. Інвестування дозволяє фізичним та юридичним особам збільшувати свій капітал, генерувати дохід та досягати своїх фінансових цілей. Однак, інвестування завжди пов'язане з ризиками, які можуть призвести до часткової або повної втрати інвестованих коштів.

В сучасних умовах господарювання зростає рівень загрози зниження ефективності діяльності підприємств усіх форм власності. Негативні наслідки необґрунтованих економічних рішень можуть бути значними. Різноманітні ризики та небезпечні події є причиною високого рівня ймовірності не реалізації інвестиційних планів. При розробці інвестиційних проєктів важливим є оцінка потенційних ризиків, оскільки підприємство, яке не враховує можливі загрози, може збанкрутувати, а надмірна обережність призводить до втрати можливостей та економічної вигоди.

Для визначення сутності інвестиційних ризиків доцільним є спочатку зрозуміти природу ризиків як економічної категорії. У сучасній економічній науці існує чотири основні підходи до визначення сутності категорії "ризик" [5]:

Перший підхід трактує ризики як можливість певної небезпеки, що може негативно вплинути на результати або умови підприємницької діяльності.

Другий підхід розглядає ризики не лише з точки зору визначення самої категорії "ризик", але й виділяє можливі шляхи їх кількісного оцінювання.

Третій підхід ототожнює категорію "ризик" з подіями або чинниками, які зумовили або можуть зумовити настання несприятливої для підприємства події.

Четвертий підхід визначає сутність категорії "ризик" не через результат або джерела їх виникнення, а безпосередньо через процес управління ними.

Таким чином, ризик — це невизначеність, мінливість доходів та можлива небезпека абсолютної втрати вкладених коштів. Також, ризик розглядається як ймовірність втрат і невідповідність фактичних результатів реалізованого рішення очікуваним або запланованим.

В Україні найбільш змістовно категорію ризику закріплено відповідно страхового ризику, котрий згідно ст. 8 Закону України "Про страхування" [6] розуміється як певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання, тобто, фактично об'єктивна характеристика ризику.

Управління ризиками є критично важливим для стабільної та ефективної діяльності підприємств. Законодавство України надає правові основи для визначення та управління різними видами ризиків, що виникають у корпоративних та комерційних відносинах. Ризики збитків у корпоративних відносинах регулюються статтями 133, 140 та 152 ЦК України [17], що забезпечує захист інтересів товариства та його учасників. Комерційний ризик визначений статтею 44 ГК України [4], охоплюючи можливі втрати від господарської діяльності через ринкові коливання, зміни законодавства та недобросовісні дії контрагентів.

Тобто, законодавство України передбачає різні види ризиків, які виникають в корпоративних та комерційних відносинах. Розуміння та застосування цих положень сприяє зниженню ризиків та забезпечує надійний захист інтересів учасників господарських відносин.

Інвестиційна діяльність завжди орієнтована на майбутнє та пов'язана зі значною невизначеністю економічної ситуації та поведінки людей. Інвестиційний ризик — це ймовірність виникнення ситуації, за якої реальні результати інвестиційної діяльності будуть відрізнятися від очікуваних, що може призвести до втрат або зниження доходності вкладеного капіталу. Тому, інвесторам особливо важливо вчасно визначати, аналізувати та оцінювати можливий вплив інвестиційних ризиків на здійснення інвестиційної діяльності [1].

Зарубіжні та вітчизняні науковці приділяють значну увагу визначенню інвестиційного ризику. Проте, єдине загальноприйняте формулювання даної категорії відсутнє.

Так, Марковіц Г. М. означає інвестиційний ризик як можливість визначити ризик як міру відхилення фактичної доходності від очікуваної [20].

Вчений Тейлор С. В. підкреслює інвестиційний ризик як важливість ідентифікації та оцінки різних типів ризиків, таких як ризик ліквідності, кредитний ризик, операційний ризик тощо [21].

Копленд Т. Е. характеризує інвестиційний ризик як ймовірність того, що ризик є невід'ємною частиною будь-якого інвестиційного рішення і його необхідно враховувати при прийнятті рішень [19].

Група авторів [5] визначають інвестиційний ризик як невизначеність доходів від певного виду інвестиційного проекту, пов'язаного з можливістю виникнення протягом його реалізації несприятливих ситуацій і наслідків.

Гайдис Н.М. під категорією "інвестиційний ризик" розуміє ймовірність виникнення непередбачених фінансових втрат (зменшення прибутку, доходів, втрати капіталу тощо) у ситуації невизначеності умов інвестиційної діяльності [3].

Мойсеєнко І.П. формулює інвестиційний ризик як можливість нездійснення запланованих цілей інвестування (таких, як прибуток або соціальний ефект) і отримання грошових збитків [13].

Узагальнюючи існуючі трактування щодо інвестиційного ризику, можна зробити висновок, що інвестиційний ризик — це загроза або ймовірність повного або часткового недосягнення запланованих цілей інвестування (прибуток/дохід, соціальний або екологічний ефекти) та/або виникнення непередбачених фінансових втрат (зменшення доходів, прибутку, втрати капіталу, отримання грошових збитків тощо) у ситуації невизначеності умов інвестиційної діяльності.

Необхідно зазначити, що ризик має дуальну природу. Дуальність ризику в інвестиціях відображає його подвійний характер, що включає як загрози, так і можливості. З одного боку, ризик виступає як фактор невизначеності, що може призвести до фінансових втрат, з іншого — як каталізатор для потенційно високих доходів. Інвестори, усвідомлюючи цю дуальність, часто змушені зважувати між прагненням до безпеки і бажанням отримати високі прибутки.

Традиційно, ризик сприймається негативно; інвестори намагаються зменшити його вплив через диверсифікацію активів, використання хеджування та інших методів управління. Водночас, ризик як можливість відкриває шлях до інвестицій у високоризикові активи, такі як акції стартапів чи фондові ринки з високою волатильністю, що можуть принести значний прибуток. Це вимагає від інвесторів психологічної стійкості та готовності до прийняття рішень у нестабільному середовищі.

Розуміння того, як ризик може стати інструментом для максимізації доходу, є ключовим для успішної інвестиційної стратегії. При цьому важливо враховувати не лише фінансові, але й соціально-економічні чинники, які можуть вплинути на ринок і, відповідно, на інвестиції.

Таким чином, дуальність ризику в інвестиціях підкреслює необхідність комплексного підходу до прийняття рішень, що включає як захисні стратегії, так і стратегії для отримання додаткових прибутків. Інвестори, які можуть адаптувати свої стратегії відповідно до змінних ринкових умов та власних фінансових цілей, здатні краще справлятися з несприятливими ризиковими явищами та використовувати їх для підвищення своєї доходності. Врахування цієї дуальності ризику є важливим елементом в інвестиційній діяльності, що дозволяє не лише зменшити можливі втрати, але й відкрити нові можливості для зростання капіталу. Інвестиційний процес стає більш усвідомленим, якщо інвестори оцінюють ри-

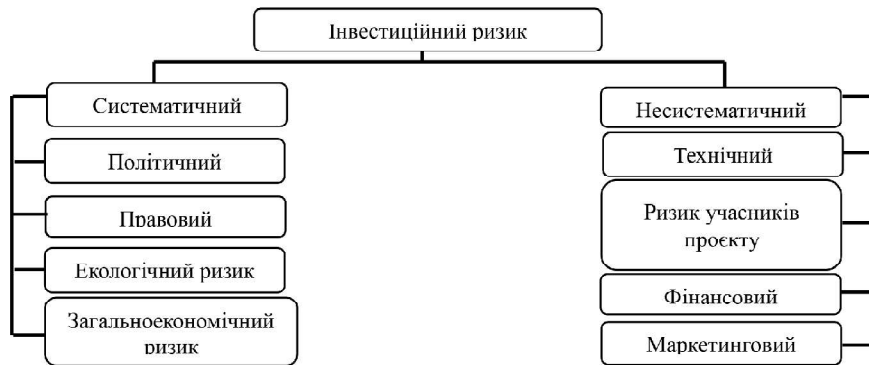

Рис. 1. Класифікація інвестиційних ризиків

Джерело: створено авторами на основі [5].

зики не тільки як загрози, але й як складові інвестиційних можливостей, що потребує від них активного управління і постійного моніторингу ринкових умов.

Проте, у більшості випадків інвестиційні ризики виступають джерелом втрат, а не додаткових доходів. Тому, інвестори повинні володіти повною інформацією про усі можливі види інвестиційних ризиків, які можуть виникати та чинити негативний вплив на їх фінансове становище.

Одним з найпоширеніших методів класифікації інвестиційних ризиків є їх поділ на дві категорії. Існують загальноекономічні та індивідуальні категорії ризику. Загальноекономічна категорія виникає через появу загальних для всіх сфер економіки негативних факторів, а індивідуальний ризик пов'язаний з умовами конкретного проєкту. Загальноекономічні, політичні та правові ризики виникають внаслідок зовнішніх умов, що впливають на реалізацію інвестиційних проєктів, тоді як інші види ризиків зумовлені помилками у організації конкретних інвестиційних проєктів, їх плануванням та ін.

На рис. 1 представлена класифікація інвестиційних ризиків.

Систематичний (ринковий) ризик виникає внаслідок загальноекономічних факторів та впливає на всі інвестиції в ринковій економіці, не підлягаючи усуненню через диверсифікацію, і включає в себе зміни в монетарній політиці, законодавстві, економічні кризи та політичні події.

Екологічний ризик пов'язаний з можливим негативним впливом на навколишнє середовище, аварійністю, відносинами з місцевою владою та населенням тощо.

Несистематичний (індивідуальний) ризик — це ризик, який пов'язаний із специфічними для окремих компаній або секторів факторами, такими як управлінські рішення, фінансовий стан чи інновації, і може бути зменшений або усунутий через диверсифікацію інвестиційного портфеля.

Згідно рис. 1, щодо класифікації інвестиційних ризиків, технічний ризик в інвестиційній діяльності, як правило, спричинений виникненням недоліків та помилок в різних аспектах інвестування, таких як: якість проєктування, технічна база, обрана технологія, організація управління проєктом, перевищення кошторису.

Ризик учасників проєкту пов'язаний з неочікуваними подіями в управлінні та фінансовому стані партнерів по інвестиційному проєкту.

Фінансові ризики інвестиційної діяльності пов'язані із неможливістю досягнення цілей певних складових фінансового плану проєкту, а саме: обсяги фінансування та їх джерела; негативний фінансовий стан учасників проєкту; затримка фінансових коштів від реалізації продукції; можлива неплатоспроможність покупців; власні фінансові перевитрати інвестиційного проєкту тощо.

Маркетинговий ризик виникає внаслідок допущених прорахунків під час дослідження ринкових умов проєкту: ринок збуту, оцінювання постачальників сировини й матеріалів, організація реклами та каналів розподілу, місткість ринку, час виходу на ринок, цінова політика, низька якість продукції тощо [8].

Усі вище вказані види інвестиційного ризику є взаємопов'язаними та поява одного з них призводить до суттєвих змін інвестиційних проєктів.

Таблиця 1. Принципи управління ризиками

Принцип	Характеристика
Систематичність	Передбачає постійне або через певний проміжок часу здійснення процедури виявлення та оцінки впливу ризиків на фінансово-господарську діяльність підприємства
Інтегрованість	Визначає необхідність узгодження основних аспектів управління ризиками із загальною системою управління підприємством
Комплексність	Передбачає отримання комплексного результату, що можливо на базі детального вивчення ризику та врахування рівня його впливу на різні види, напрями господарської діяльності, окремі операції чи об'єкти
Ефективність	Дозволяє отримати вищий ефект у процесі нейтралізації ризиків при меншому витрачанні ресурсів при його впровадженні у фінансово-господарську діяльність підприємства
Динамізм	Дає змогу оперативно враховувати зміну внутрішніх і зовнішніх умов здійснення діяльності підприємства для своєчасної реакції на виникнення загроз і небезпек
Превентивність	Дозволяє запобігти негативному впливу ризиків на діяльність суб'єкта господарювання
Узгодженість	Дозволяє забезпечити співвідношення «ризик – дохідність», що відповідають межах, установленим підприємством
Багатоваріантність	Передбачає можливість опрацювання альтернативних сценаріїв прийняття управлінських рішень за відповідними варіантами розвитку події

Джерело: складено авторами на основі [9].

Таблиця 2. Етапи процесу управління ризиками

Етап	Опис
1. Ідентифікація (виявлення) інвестиційних ризиків	На цьому етапі здійснюється пошук та ідентифікація всіх потенційних небезпек та ризиків, які можуть вплинути на інвестиційну діяльність підприємства або окремих інвестиційних проєктів. Повинно включати аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища, а також вивчення минулого досвіду та галузевих тенденцій.
2. Оцінка інвестиційних ризиків	Після виявлення ризиків їх необхідно оцінити з точки зору ймовірності виникнення та потенційного впливу на дохідність інвестиційної діяльності та/або окремого інвестиційного проєкту. Для цього можуть використовуватися різноманітні методи якісного та кількісного аналізу ризиків.
3. Розробка стратегії управління інвестиційними ризиками	На цьому етапі розробляються стратегії для мінімізації або усунення виявлених ризиків. Це може включати такі заходи, як диверсифікація, страхування, хеджування, встановлення лімітів ризиків тощо.
4. Впровадження стратегії управління ризиками	Розроблені стратегії повинні бути впроваджені в інвестиційну діяльність підприємства. Це може потребувати змін у політиках, процедурах, системах контролю та розподілу повноважень при реалізації інвестиційних проєктів.
5. Моніторинг та контроль ризиків	Важливо постійно моніторити інвестиційні ризики та оцінювати ефективність вжитих заходів управління ризиками. Це дозволить своєчасно виявляти зміни та вносити необхідні корективи до інвестиційних стратегій та окремих інвестиційних проєктів.

Джерело: систематизовано авторами на основі [18].

Повністю нейтралізувати інвестиційний ризик неможливо, проте можливо керувати ним шляхом попередньої оцінки, розрахунку, опису та планування заходів, спрямованих на зниження ймовірності виникнення негативних подій під час реалізації інвестиційного проєкту. Цей комплекс заходів є основою управління ризиком, що дозволяє оцінити потенційні втрати та зменшити негативні наслідки.

В табл. 1 представлені основні принципи управління ризиками.

Згідно табл. 1 можна зробити висновок, що ключові принципи управління ризиками в підприємстві, відіграють важливу роль у забезпеченні стабільного функціонування та розвитку організації. Ці принципи є універсальними та можуть бути адаптовані для управління інвестиційними ризиками.

Принцип систематичності передбачає регулярне проведення процедур виявлення та оцінки ризиків, що допомагає підприємству своєчасно реагувати на потенційні загрози та мінімізувати їх вплив на ефективність діяльності, в тому числі й інвестиційної.

Інтегрованість управління ризиками із загальною системою управління підприємством забезпечує узгодженість дій та цілісний підхід до мінімізації ризиків, що сприяє підвищенню ефективності управлінських рішень та обґрунтованості інвестиційних проєктів.

Принципи комплексності та ефективності зосереджені на глибокому аналізі ризиків і досягненні максимального результату при мінімальних витратах ресурсів. Комплексний підхід дозволяє враховувати всі аспекти діяльності підприємства, оцінюючи рівень ризику на різних рівнях та в різних напрямках інвестиційної діяльності. Це сприяє отриманню детального розуміння можливих загроз та розробці відповідних стратегій їх нейтралізації.

Ефективне управління ризиками дозволяє досягти вищого ефекту від їх мінімізації, що підвищує результативність інвестицій та загальну конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Принципи динамізму та превентивності забезпечують гнучкість та передбачуваність управління ризиками. Динамічний підхід дозволяє оперативно реагувати на нові виклики, враховувати зовнішні та внутрішні зміни, що виникають у процесі діяльності підприємства, та швидко адаптуватися до нових умов. Превентивність передбачає здійснення попереджувальних заходів для зниження ймовірності виникнення небезпечних ситуацій.

Узгодженість та багатоваріантність сприяють стабільному розвитку підприємства, дозволяючи підтримувати баланс між ризиками та доходами при реалізації різноманітних інвестиційних проєктів в різних сферах діяльності та розглядати альтернативні сценарії прийняття інвестиційних рішень, що забезпечує адаптивність підприємства до зовнішніх змін та невизначеності.

Ефективне управління інвестиційним ризиком дозволяє або уникнути його повністю, або мінімізувати негативний вплив, особливо щодо внутрішніх ризиків, які можна ліквідувати шляхом вдосконалення управлінських процесів. Аналіз та врахування зовнішніх ризиків дозволяє знизити до мінімуму їх негативні наслідки.

Процес управління ризиками є важливим для підприємств задля збалансування ризиків, забезпечення стабільності та довгострокового успіху. Процес управління інвестиційними ризиками включає декілька основних етапів, які дозволяють ідентифікувати, аналізувати та мінімізувати вплив ризиків на підприємство.

В табл. 2 представлені етапи процесу управління інвестиційними ризиками.

Механізм управління ризиками полягає у першу чергу у визначенні рівня ризику та розробці системи заходів для зменшення негативних наслідків. Внутрішні механізми нейтралізації ризиків, які включають методи та заходи мінімізації негативних впливів, грають важливу роль у системі управління ризиками.

Ідентифікація ризиків є першим і найважливішим етапом у процесі управління ризиками. В інвестиційних проєктах ризики можуть бути пов'язані з ринковими умовами, політичними змінами, технологічними нововведеннями, фінансовими кризами та іншими зовнішніми факторами. Регулярний аналіз ринку, стеження за політичною ситуацією, оцінка фінансової стабільності та технологічних трендів дозволяють своєчасно виявляти потенційні загрози.

Важливо не лише ідентифікувати ризики, але й оцінити їхній можливий вплив на інвестиційну діяльність або на окремих інвестиційних проєктів. Використання моделей прогнозування, аналізу чутливості, сценарного аналізу та інших методів дозволяє кількісно оцінити ризики, що сприяє прийняттю обґрунтованих рішень щодо їхнього управління.

Таблиця 3. Характеристика методів якісного аналізу та кількісного аналізу

Метод	Суть методу	Особливості методу
Якісні методи аналізу ризиків		
Конкретизація видів ризиків	Передбачає збір та детальне вивчення інформації про майбутній проєкт та притаманні йому ризики	Вимагає часових і фінансових затрат на отримання інформації
Метод аналогій	Передбачає порівняння за рядом ознак майбутнього проєкту з раніше втіленими проєктами.	Вимагає повноти інформації для розуміння ступеня її застосовуваності у конкретній ситуації
Причинно-наслідковий аналіз	Передбачає евристичне виділення ризикових подій, формальний логічний аналіз їх можливих причин і розробку антикризових заходів	Застосовується на передінвестиційній стадії, стимулює пошук варіантів підвищення надійності проєкту в цілому
Метод «Події - наслідки»	Передбачає поділ проєкту на елементи і виявлення ризиків для кожного з них.	Застосовується для виявлення специфічних ризиків.
Основні кількісні методи аналізу		
Коригування норми дисконтування	Передбачає збільшення ставки дисконтування відповідно до сукупності ризиків, що впливають на «проєкт»	Не враховує зміни рівня ризику в ході реалізації проєкту
Метод достовірних еквівалентів	Передбачає експертне коригування грошових потоків залежно від суб'єктивної оцінки рівня ризику, пов'язаного з отриманням цих грошових потоків	Небезпека методу полягає в тому, що не існує обґрунтованих методів розрахунку безризикових еквівалентів, а також пов'язана з суб'єктивністю експертної оцінки
Аналіз показників ефективності та динаміки грошового потоку	Передбачає розгляд запасу міцності проєкту, виявляється відносними показниками	Дає лише агреговану оцінку всіх проєктних ризиків
Аналіз чутливості	За допомогою внесення почергових одиночних змін до техніко-економічних параметри проєкту, виявляються ризики, що найбільшою мірою впливають на ефективність проєкту	Метод також дозволяє оцінити ступінь відхилення параметра, при якому проєкт стає збитковим.
Метод сценаріїв	За допомогою одночасного внесення змін до низки техніко-економічних параметрів, формуються альтернативні базовому сценарію реалізації проєкту	Застосування цього методу на відміну від аналізу чутливості усуває обмеження по кількості факторів.
Імітаційне моделювання	Передбачає побудову фінансової моделі і багаторазовий розрахунок сценаріїв проєкту, що розраховуються з урахуванням кореляційних зв'язків між його параметрами	Метод складний у використанні, необхідне застосування спеціального програмного забезпечення, а також проведення додаткових досліджень

Джерело: сформовано за даними [2].

При аналізі ризику враховуються деякі припущення: незалежність втрат від ризику одна від одної, відсутність автоматичного зв'язку між втратами у різних напрямках діяльності за винятком критичних обставин та здатність учасника витримати максимально можливі збитки.

Оцінка ризиків може проводитись за допомогою фундаментальних показників, порівняльної оцінки макроекономічних, а також ринкових показників привабливості сектору. Використання економічних, правових, інвестиційних та інших нормативів у системі управління ризиками сприяє мінімізації цих ризиків, що полягає у встановленні обмежень для різних аспектів економічної діяльності [16].

В сучасних умовах важливе значення має аналіз ризиків який може бути як якісним, так і кількісним. Якісна оцінка ризиків передбачає ідентифікацію потенційних небезпек, визначення можливих видів ризиків інвестиційного проєкту, опис джерел і факторів, що впливають на даний вид ризику. Якісний підхід не дозволяє

визначити чисельну величину ризику інвестиційного проєкту, але є основою для проведення подальших досліджень за допомогою кількісних методів. Тобто, кількісна оцінка ризиків визначає ступінь конкретних небезпек. Для цього використовуються різноманітні методи, такі як статистичний аналіз, аналіз чутливості, методи імітаційного моделювання та коригування ставки дисконтування. Кожен з цих підходів має свої переваги і обмеження, що визначає їх використання в практичній діяльності. Основні методи якісного аналізу та кількісного аналізу представлені в таблиці 3.

Необхідно наголосити, що не існує універсального методу, який дозволяє провести повний аналіз і дати оцінку ризику інвестиційного проєкту. Кожен з методів володіє своїми перевагами і недоліками. Якісні методи дозволяють розглянути всі можливі ризикові ситуації та описати все різноманіття ризиків інвестиційного проєкту, але одержані результати часто є суб'єктивними. Для ефективного аналізу інвестиційних ризиків необхідно комбінування різноманітних методів.

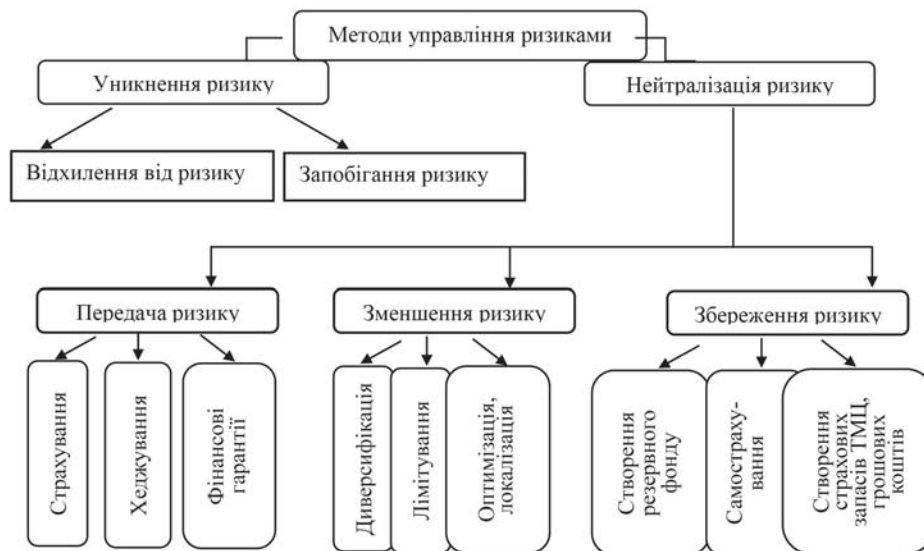

Рис. 2. Методи управління ризиками

Джерело: побудовано авторами на основі [14].

Важливо зазначити, що процес управління ризиками є динамічним та постійним. Підприємствам необхідно регулярно переглядати та оновлювати свої стратегії управління ризиками, щоб враховувати зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Ефективне управління ризиками дозволяє суб'єктам господарювання систематично виявляти потенційні загрози, аналізувати їх вплив і приймати обґрунтовані рішення для запобігання негативним наслідкам, що сприяє забезпеченню стійкості та успішного функціонування в умовах невизначеності.

Методи управління ризиками дають змогу мінімізувати вплив несприятливих чинників на перебіг інвестиційного проєкту та знизити загальну ризикованість інвестиційної діяльності. Схема методів управління ризиками представлена на рис. 2.

Згідно рис. 2 управління ризиками є невід'ємною складовою успішної реалізації будь-якого інвестиційного проєкту. Від ефективного застосування методів управління ризиками залежить не тільки економічна доцільність проєкту, але й стабільність його фінансових результатів. Управління ризиками діляться на дві основні категорії: уникнення ризику та нейтралізація ризику. Кожна з цих категорій має свої підходи та інструменти, які дозволяють суб'єкту господарювання враховувати ризики та знижувати негативний вплив ризиків на ефективність й результативність інвестиційної діяльності.

Уникнення ризику включає в себе відхилення та запобігання, а саме:

— відхилення від ризику передбачає ухилення від здійснення дій, які можуть спричинити виникнення ризику. Це може бути відмова від реалізації певного інвестиційного проєкту, який є занадто ризикованим;

— запобігання ризику полягає у вжитті заходів для уникнення виникнення ризиків. Це може включати підвищення стандартів безпеки, посилення контролю якості, вдосконалення процедур та ін.

До нейтралізації ризику відносяться передача, зменшення та збереження ризику [8; 9].

Передача ризику включає в себе використання інструментів, що дозволяють передати ризики іншим сторонам, до яких відносяться:

— Хеджування, що передбачає використання фінансових інструментів (ф'ючерсів, опціонів, свопів) для зменшення ризику зміни цін на активи. Цей метод дозволяє точно прогнозувати майбутні витрати або доходи, захищаючи інвесторів від негативного впливу коливань ринку. Хеджування може бути використано не лише для захисту від ризиків, але й для отримання додаткового доходу. Проте, важливо наголосити, що хеджування є складним інструментом, який потребує знання фінансових ринків та вміння працювати з фінансовими інструментами задля життєдіяльності інвестиційних проєктів [3].

— Страхування, яке полягає у передачі ризику страховій компанії за певну плату (страхову премію). Цей метод дозволяє інвесторам отримати фінансовий захист від певних ризиків, таких як падіння ринку, втрата життя або майна. Страхування знижує рівень невизначеності інвестиційних проєктів та дозволяє зосередитися на інших аспектах інвестування. Проте, важливо пам'ятати, що страхування не покриває всі ризики (ризики, котрі підлягають страхуванню, регулюються законодавством, зокрема, Законом України "Про страхування" [6]), може мати обмеження та винятки, а також може бути досить затратним.

— Фінансові гарантії, які передбачають укладання угод з третіми сторонами (зазвичай фінансовими установами або страховими компаніями), що гарантують виконання зобов'язань у разі настання певних подій або несприятливих умов. Ці гарантії можуть охоплювати широкий спектр ризиків, включаючи кредитні ризики, виконання контрактних зобов'язань, або навіть ризики невиконання платіжних зобов'язань контрагентами. Фінансові гарантії надають інвесторам додаткову впевненість у стабільності фінансових потоків інвестиційних проєктів і захищають від можливих збитків, що можуть виникнути через неспроможність партнерів або інших сторонніх факторів.

До зменшення ризику відносяться диверсифікація, лімітування, оптимізація та локалізація [9].

Диверсифікація являє собою розподіл інвестицій між різними активами, проєктами, галузями та географічними регіонами з метою зниження загального ризику інвестиційного портфеля. Цей метод ґрунтується на принципі, що втрати від одних активів можуть бути компенсовані прибутком від інших. Диверсифікація інвестиційних портфелів дозволяє мінімізувати вплив негативних подій на загальні результати інвестування. Проте, необхідно зауважити, що диверсифікація не гарантує отримання прибутку, а лише знижує ризики.

Лімітування ризиків полягає у встановленні максимальних сум, які можуть бути інвестовані в певні активи, галузі або географічні регіони. Цей метод дозволяє контролювати рівень ризику інвестиційних проєктів та запобігати надмірним втратам внаслідок падіння цін на окремі активи. Лімітування ризиків допомагає забезпечити диверсифікацію портфеля та знизити загальний рівень його волатильності. Однак, важливо зазначити, що встановлення занадто жорстких лімітів може призвести до втрати потенційних доходів [2].

Локалізація як метод управління ризиками полягає у стратегічному розподілі бізнес-процесів, виробництва або логістики в різних географічних регіонах для зниження залежності від однієї локації та мінімізації можливих негативних наслідків локальних проблем. Цей підхід дозволяє підприємствам зменшити вплив ризиків, пов'язаних з природними катастрофами, політичними нестабільностями, або іншими регіональними загрозами, забезпечуючи безперервність бізнес-операцій. Наприклад, суб'єкт господарювання може інвестувати кошти для відкриття декількох виробничих підприємств у різних країнах, щоб у разі перебоїв на одному з них, інші могли продовжувати роботу і задовольняти потреби ринку.

Оптимізація ризиків передбачає впровадження комплексних заходів для зниження ймовірності та впливу негативних подій на діяльність підприємства через удосконалення внутрішніх процесів, технологій і управлінських практик. Цей підхід включає аналіз і вдосконалення всіх аспектів бізнес-операцій, від виробництва до логістики, з метою виявлення та усунення потенційних вразливостей і підвищення ефективності.

До збереження ризику відноситься створення резервного фонду, самострахування та створення страхових запасів товарно-матеріальних цінностей та грошових коштів [1].

Створення резервного фонду передбачає накопичення фінансових ресурсів для покриття можливих збитків у разі виникнення непередбачених обставин. Цей фонд слугує фінансовою подушкою безпеки, що дозволяє компанії оперативно реагувати на кризові ситуації, такі як економічні спадання, природні катастрофи, раптові втрати доходів чи інші форс-мажорні обставини.

Самострахування передбачає створення внутрішніх механізмів для покриття можливих збитків без залучення зовнішніх страхових компаній. Це означає, що підприємство накопичує власні фінансові ресурси, які використовуються у випадку настання страхових випадків. Самострахування часто застосовується великими корпораці-

ями, що мають достатні фінансові можливості для формування спеціальних резервів або фондів, які покривають ризики, пов'язані з інвестиційними проєктами.

Створення страхових запасів товарно-матеріальних цінностей передбачає накопичення та зберігання додаткових запасів сировини, комплектуючих, готової продукції та інших матеріальних ресурсів для забезпечення безперебійної діяльності підприємства у разі виникнення непередбачених обставин.

Отже, ефективне управління ризиками є ключовим фактором успішної інвестиційної діяльності та розвитку підприємства. Використання різноманітних методів управління інвестиційними ризиками дозволяє мінімізувати можливі втрати та забезпечити стабільність бізнесу. Кожен з цих методів має свої переваги та недоліки, тому вибір конкретного підходу залежить від специфіки діяльності компанії та характеру ризиків, з якими вона стикається під час інвестування.

Таким чином, інвесторам рекомендується перед прийняттям будь-яких інвестиційних рішень ретельно оцінювати всі ризики та вживати заходів для їх мінімізації, адже це допоможе їм зберегти свої капітали та досягти своїх інвестиційних цілей.

ВИСНОВКИ

Отже, інвестиційні ризики є невід'ємною частиною прийняття будь-якого інвестиційного рішення. Розуміння інвестиційних ризиків та методів їх управління є важливим фактором успішного інвестування. Вплив ризиків на інвестиційне рішення може бути як позитивним (можливість отримання непередбаченого прибутку; стимулювання до більш ретельного аналізу та прийняття обґрунтованих рішень), так і негативним (втрата інвестованих коштів; зниження доходності інвестицій; психологічний тиск; збільшення витрат).

Зниження негативних наслідків ризику можна досягти кваліфікованим управлінням інвестиційним проєктом протягом його життєвого циклу. Кожне управлінське рішення має бути ретельно обґрунтоване і спрямоване на досягнення цілей інвестування в умовах невизначеності та ризику.

Непередбачуваність і високі ризики можуть призвести до зниження довіри інвесторів, що може обмежити доступ до капіталу та зменшити обсяги інвестицій. Інвестори, стурбовані можливими втратами, частіше віддають перевагу більш консервативним стратегіям і зменшують свої інвестиційні активи, що може вплинути на баланс сил на ринку та конкурентоспроможність інвестиційного середовища в глобальному масштабі.

Таким чином, ефективне управління інвестиційними ризиками є важливою складовою забезпечення стабільності бізнесу та привабливості інвестиційної діяльності для сприяння сталому економічному розвитку.

Основними питаннями подальших досліджень є визначення й оцінка ризиків реальних інвестиційних проєктів підприємств харчової промисловості та розробка ефективних заходів управління інвестиційними ризиками.

Література:

1. Алейнікова О. В., Притула Н. М. Інноваційний та інвестиційний менеджмент. Навчальний посібник. Київ: ДВНЗ "Університет менеджменту освіти", 2016. 614 с.

2. Білак Р. Г., Проскура В. Ф. Методологічні підходи до управління ризиками. Економіка і суспільство. 2017. № 9. С. 599—607 URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/102.pdf
3. Гайдис Н. М. Інвестування. Львів: Львівський банківський інститут НБУ, 2002. 271 с.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
5. Жовновач Р. І., Романчук С. А., Шевчук М. О. Управління ризиками інвестиційного маркетингу диверсифікованих підприємств. Ефективна економіка. 2019. № 11. С. 2—6. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.11.17.
6. Про Страхування: Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#Text>
7. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 15.04.1991 р. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1560-12>
8. Змієнко М.О. Система управління інвестиційними ризиками підприємств, Інноваційна економіка. 2011. № 1. С. 162—166.
9. Захарова Н. Ю. Управління ризиками на підприємстві: сутність, підходи та методи. БІЗНЕС ІНФОРМ. 2023 № 1. С. 203-209 DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-1-203-209>.
10. Іванов О. М. Інвестиції: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 320 с.
11. Інвестиційний менеджмент: навч. посіб. / Іванов О.М. та ін. Київ: ДВНЗ "Університет менеджменту освіти", 2016. 546 с.
12. Канеман Д. Мислення швидко й повільно / переклад з англ. Київ: Наш формат, 2017. 480 с.
13. Мойсеєнко І. П. Інвестування: навч. посіб.. Київ: Видавництво "Знання", 2006. 490 с.
14. Реверчук С. К. та ін., Інвестологія: наука про інвестування: навч. посіб., за ред. докт. екон. наук, проф. Реверчука. С. К. Київ: Атіка, 2001. 264 с.
15. Співак О. В. Ризики та методи їх оцінки в інвестиційній діяльності. Київ: КНЕУ, 2018. 240 с.
16. Хобта В. М. Управління інвестиціями: навч. посіб. Донецьк: ДонНТУ, 2005. 394 с.
17. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
18. Шепиленко В. Ю. Інвестиційні ризики в діяльності підприємств. Вісник СНАУ. Економіка і менеджмент. 2022. № 2 (92). С. 24—29. DOI: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2022.2.3>.
19. Copeland T. E., Markland J. F., Collis D. J. Financial Management: Principles and Applications. Prentice Hall, 1995.
20. Markowitz H. M. Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments. New York: John Wiley & Sons, 1959.
21. Taylor S. W. Measuring Risk. 2008.
2. Bilak, R.H. and Proskura, V.F. (2017), "Methodological approaches to risk management", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 9, pp. 599—607, available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/102.pdf (Accessed 25 June 2024).
3. Hajdys, N.M. (2002), *Investuvannia [Investing]*, L'vivs'kyj bankivs'kyj instytut NBU, L'viv, Ukraine.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "The Commercial Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Accessed 25 July 2024).
5. Zhovnovach, R. Romanchuk, S. and Shevchuk, M. (2019), "Investment marketing of diversified enterprises' risk management", *Efektivna ekonomika*, vol. 11 DOI: 10.32702/2307-2105-2019.11.17.
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2021), The Law of Ukraine "About Insurance", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-vr#Text> (Accessed 25 June 2024).
7. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On Investment Activity", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (Accessed 25 July 2024).
8. Zmiienko, M.O. (2011), "Investment risk management system of enterprises", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 1, pp. 162—166.
9. Zakharova, N.Yu. (2023), "Risk Management in the Enterprise: The Essence, Approaches, and Methods", *BIZNES INFORM*, vol. 1, pp. 203—209. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-1-203-209>.
10. Ivanov, O.M. (2020), *Investytsii [Investment]*, Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.
11. Ivanov, O.M. (2016), *Investytsijnij menedzhment [Investment management]*, DVNZ "Universytet menedzhmentu osvity", Kyiv, Ukraine.
12. Kaneman, D. (2017), *Myslennia shvydke j povil'ne [Thinking is fast and slow]*, Nash format, Kyiv, Ukraine.
13. Mojseienko, I.P. (2008), *Investuvannia [Investing]*, Znannia, Kyiv, Ukraine.
14. Reverchuk, S.K. (2001), *Investolohiia: nauka pro investuvannia [Investology: the science of investing]*, Atika, Kyiv, Ukraine.
15. Spivak, O.V. (2018), *Ryzyky ta metody ikh otsinky v investytsijnij [Risks and methods of their assessment in investment activity]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.
16. Khobta, V.M. (2006), *Upravlinnia investytsii-amy [Investment Management]*, DonNTU, Donets'k, Ukraine.
17. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "The Civil Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Accessed 25 July 2024).
18. Shepylenko, V.Yu. (2022), "Investment risks in business activities", *Visnyk SNAU. Ekonomika i menedzhment*, vol. 2 (92), pp. 24—29. <https://doi.org/10.32782/bsnau.2022.2.3>.
19. Copeland, T.E. Markland, J.F. and Collis, D.J. (1995), *Financial Management: Principles and Applications*, Prentice Hall, Hoboken, USA.
20. Markowitz, H.M. (1959), *Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments*, John Wiley & Sons, New York, USA.
21. Taylor, S.W. (2008), *Measuring Risk*.

References:

1. Aley'nikova, O.V. and Prytula, N.M. (2016), *Innovatsiy'nyy' ta investytsiy'nyy' menedzhment [Innovative and investment management]*, DVNZ "Universytet menedzhmentu osvity", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 02.08.2024 р.